

Мр Милан ТЕРЗИЋ

КЊАЗ ДАНИЛО I ПЕТРОВИЋ

у часопису Гласник Српског историјско-културног друштва "Његош"

Након другог светског рата и избеглиштва из земље, југословенска политичка емиграција објавила је обимну литературу, најчешће везану за протекли рат. Та литература је деценијама у Југославији, где су победници писали историју, била забрањена. Емиграција је овом литературом непомирљиво наставила "да води рат" који је изгубила у периоду 1941-1945.¹ На то указују сећања (мемоари), есеји, документи, као и радови са научним претензијама. У њима аутори најчешће нису успели да се уздигну изнад догађаја већ су, оптерећени субјективним идеолошкополитичким набојем, дали црно-белу слику догађаја. Историографски гледано, ова литература је извор за историју другог светског рата.

Саставни део ове литературе је и часопис Гласник Српског историјско-културног друштва "Његош" који излази у Сједињеним Америчким Државама, у Чикагу, од 1958. и издаје га Српско историјско-културно друштво "Његош".

Први уредник овог часописа је био Јован М. Контић² за бројеве 1-19. у периоду 1958-1967, други Душан Петковић³ за бројеве 20-45 у времену 1967-1980. и Драшко Брауновић од 1981. за бројеве од 46. до данас. Часопис је конципиран из чланака са научном претензијом, докумената, есеја, сећања (мемоара), књижевног дела, оцена и приказа књига и *in memoriam* преминулим члановима и пријатељима друштва. Садржина часописа највећим делом везана је за други светски рат и писана је најчешће без позива на архивску грађу или, боље речено, без оне релевантне. Изнети ставови су најчешће на другом полу крајности од сличног дела идеологизоване историографије у земљи. Уједно, то је прича о томе какву су историју писали поражени у рату 1941-1945.

¹ Бранислав Ковачевић, *Каракџер Другог светског рата у Србији и Црној Гори у емигрантској литератури* (Прилог питању), Пола века од ослобођења Србије, Зборник радова, Београд 1995, стр. 297-302.

² Јован М. Контић је рођен у селу Повија испод Острога 1901. године. Завршио је гимназију у Никшићу, учитељску школу у Крагујевцу и Педагошки факултет у Београду. Потом је био просветни инспектор у Зетској бановини. У рату 1941-1945. био је присталица покрета Драже Михаиловића. Умро је у САД 1967. године.

³ Душан Петковић је рођен у Београду 1903. У рату је био присталица покрета Драже Михаиловића. Умро је у Њујорку 1980. године.

У појединим бројевима часописа обележавани су значајни датуми, годишњице и јубилеји. Тиме се преламао однос према традицији која је критичко баштињење наслеђеног и претпоставка одржавања континуитета преношењем културних вредности, предања, поука, норми, обичаја итд. То су најчешће датуми везани за ратовање Србије и Црне Горе у балканским и првом светском рату и подсећања на даљу прошлост везану за дођаје, дела и личности као што су: Његош, *Горски вијенац*, сто година независности Србије и Црне Горе, Вук Караџић, Јован Скерлић, Бранко Радичевић, косовска битка, *Душанов законик*, Свети Сава итд.

Да ли намерно или историјском случајношћу, први број часописа изашао је на стогодишњицу битке на Граховцу 1958. године и часопис је објавио предавање поводом стогодишњице ове битке, које је у Чикагу одржао др Радоје Вукчевић. Он је истакао и херојство Црногораца, књаза Данила "најмлађег владара, најмање европске државице" и битке на Граховцу, коју је назвао "првом пукотином у гранитној згради Париског мира".⁴

И поводом стогодишњице међународног признавања Србије и Црне Горе на Берлинском конгресу, Гласник СИКД "Његош" подсетио је на овај датум 1978. године.⁵

Оно што највише привлачи нашу пажњу у овом часопису, а везано је за књаза Данила I Петровића Његоша, јесте чланак Косте Ст. Павловића "Књаз Данило и Велика Британија (Два необјављена документа и писање лондонског листа 'Time')".⁶ Коста Павловић је био шеф кабинета Слободана Јовановића, председника Југословенске краљевске владе у периоду 1942-1943, и након другог светског рата остао је у емиграцији. Истражујући у британским архивима, пронашао је обраћање књаза Данила британској влади, њен одговор и писање лондонског листа "Time" о књазу Данилу и Црној Гори.

I

Под притиском Аустрије и по савету Русије, Црна Гора је остала неутрална у кримском рату, а књаз Данило је очекивао да ће Париским мировним уговором 1856. бити најзад међународно призната стварна црногорска независност. Пошто европске силе нису изашле у сусрет црногорским захтевима, књаз Данило је настојао да подстицањем устанка у Херцеговини и вођењем енергичне политике оствари ове циљеве. Порта, на другој страни, неспремна да прихвати црногорске захтеве, настојала је да војно порази Црну Гору. Британска влада се држала по страни и, заједно са Аустријом, са сумњом је гледала на француско-руско

⁴ Радоје Вукчевић, *Стогодишњица битке на Грахову*, Гласник СИКД "Његош", свеска 1, јул 1958.

⁵ Гласник СИКД "Његош" бр. 40 за 1978.

⁶ Исто, бр. 15, јун 1965.

приближавање. Ипак, на уплив Француске, британска влада се укључила у дипломатску акцију код Порте да не нападне Црну Гору. Тако је енглески министар иностраних послова лорд Малмсбери (James Harris Malmesbury) пристао на комисију за разграничење Турске и Црне Горе за утврђивање границе из 1856. године, али "без увлачења у државно-правне односе између Порте и Црне Горе".⁷ То је време пред битку на Граховцу, када су неспоразуми на турско-црногорској граници често прелазили у отворене сукобе. Тада се књаз Данило и обратио британској влади.

Душан Вуксан спомиње Данилово обраћање аустријском министру иностраних послова грофу Буолу 27. фебруара 1858, као и одговор британског министра иностраних послова, који је обавијестио да је примио књажеву молбу "да поради код Турске, да се спроведе разграничење" и да је интерес великих сила да се одржава мир.⁸ Логички је закључити да је британски одговор био последица обраћања књаза Данила, скоро истоветног ономе упућеном аустријском министру иностраних послова. По Бранку Павићевићу, идентичан текст књаз Данило је упутио и осталим представницима великих сила.⁹

Истражујући у британској Државној архиви у Лондону (Public Record Office), Коста Павловић је пронашао обраћање књаза Данила које је са Цетиња упућено 28. фебруара 1858. године и архивирано у фасцикли F. O. 78/1407. Писмо је, како каже Коста Павловић, "на француском језику и пада у очи да је онај који је писмо саставио потпуно владао француским језиком и да му је до танчина био познат уобичајен дипломатски начин писања оног доба", да је писмо исписано калиграфијом преписивача, док је Данило ставио потпис.¹⁰ По Павловићу, писмо писано 28. фебруара 1858. (највероватније по новом ка-лендару) саставио је књажев секретар Француз Делари (H. de La Rue ili Delarue). Упућено је лорду Кларендону (George William Frederick of Clarendon), државном секретару за иностране послове, али га је примио лорд Малмсбери (James Harris of Malmesbury), јер до књаза Данила није могла већ 16/28. фебруара да стигне вест да је 13/25. фебруара Палмерстонову (Henry Temple lord Palmerston) владу заменила Дербијева (Edward Geoffroy lord Derby) и да је 14/26. фебруара Малмсбери примио дужност од Кларендона.¹¹ Садржина писма гласи:

⁷ Радоман Јовановић, *Црна Гора и Велике силе 1856-1860*, Титоград, 1983, стр. 100-101. На истом месту у фусноти цитирана је примедба руског цара Александра II на депешу у вези са променом става британске владе: "Први пут Енглеска у овоме чини заокрет".

⁸ Душан Вуксан, *Књаз Данило, Седма година владе (1858)*, Записи, књига XVII, свеска 5, мај 1937, стр. 263-266.

⁹ Бранко Павићевић, *Данило I Петровић Њеџош, књаз црногорски и брдски 1851-1860*, Београд 1990, стр. 316.

¹⁰ Гласник СИКД "Њеџош", бр. 15, јун 1965, стр. 84-103.

¹¹ Исто.

"Цетиње, 28. фебруара 1858.

**Његовој Екселенцији
Министру иностраних послова
Лондон**

Господине Министре,

Старање о срећи народа које ми је Бог поверио приморава ме да упутим Влади Њеног Величанства Краљице упорну молбу да изволи код Порте учинити нове кораке како би повратили мир утврђивањем граница Црне Горе.

Стављајући пред очи Ваше Екселенције низ догађаја што су се одигравали од пре три године, Она ће видети да су Црногорци остали достојни пажње и благонаклоности што су им Велике Силе указивале. И, верујући у своја права, после Божје помоћи, они стављају своје наде у наклоност хришћанских народа.

Борба између Црне Горе и Турске почела је пре скоро 5 векова, сутрадан по Косовској бици. Црногорски Срби, повлачећи се мало по мало пред отоманском најездом, одгурнути су из равнице, потиснути са својом Владом у брда, куд су наставили да живе и да се додanas бране, под својим народним кнежевима и својим народним законима. Никад Турци својим нападима нису успели да поставе завојевачку владу. Промене облика кроз које је пролазила Влада Црне Горе увек су биле изазиване народном вољом, независном, слободном од сваког страног притиска. Непрекидност турских напада најбољи је доказ успеха отпора.

Порта никад са Црном Гором није закључила мир, јер је била преслаба да јој га наметне. Али, стиче ли се нападима икакво право? И кад Турска изјављује да је Црна Гора саставни део њеног царства, такво се тврђење не заснива ни на чему, чак ни на освојењу.

Међутим, повест, стварно стање независности Црне Горе узалуд доказује неправду, таштину турских захтева. Она не одустаје од својих старих предлога и одбацује и помисао на мир што би повратио спокојство крајевима који су га давно лишени, јер би ваљало озваничити положај Црне Горе, која јој се својом усамљеношћу чини обезбеђеним пленом.

Што се мене тиче, ја нисам пропустио, иако узалудно, ниједно средство да бих од Порте добио мир.

Још 1855. успео сам с Арбанијом да закључим примирје које се ускоро проширило до граница Херцеговине. Али, ова привремена конвенција без јемства није решавала ниједну од тешкоћа што су се увек расправљале оружјем. Штавише, сваке године, због изгоњења стоке на пашу, због равница, нерешено питање граница, то јест питање рата, постављало се између Турске и Црне Горе.

Утврдити права, одредити границе Црне Горе био је једини начин да се престане с ратовима, тешкоћама што су увек искрсавале.

Услед тога, кад је општи мир васпостављен Париским уговором, упутио сам разним владама представку о положају Црне Горе, којом

сам утврдио њена права и молим Силе, које су толико жртвовале ради обезбеђења мира, да изволе посредовати између Црне Горе и Турске како би се обуставиле вековне борбе. Током исте године, поновио сам своју упорну молбу у другом облику.

Од самог почетка, Порта није одговарала ни на један од мојих предлога. Искрсле су велике тешкоће у Арбанији. Решио сам да се обратим лично цару Наполеону. Тек онда, кад сам већ био у Паризу, Порта ми је доставила неке противпредлоге, али неприхватљиве. Уместо да прекинем мислио сам да ћу моћи да добијем мир уступцима и свео сам своје захтеве на једноставно утвђивање граница, као што је то већ било изведено између Аустрије и Црне Горе. Тако бих био могао да избегнем сваки сукоб, свако повраћање непријатељстава са Турском. Искуство дуж граница према Аустрији, где, од мог ступања никаква препирка, никаква чета дуж граница није прекинула односе доброг суседства, доказ је моје воље, моје моћи да ћу одржати ред и мир и дуж турских граница; под условом да и у представника Порте постоје узајамни надзор и напори.

Правичност ове молбе учинила је утисак на владе које су изводеле да ми обећају да ће је потпомоћи.

Успешно дејство ове мере делимично је зависило од брзине њене примене. Спорни предели изазивали су сваке године нове борбе. Порта је ваљало да пошаље комисара за разграничење; био је чак и одређен; чекао сам га 6 месеци; још није стигао. У том међувремену, тешкоће су се нагомилавале, борбе су почеле у Арбанији, у Херцеговини. Стање немира у овој последњој покрајини, по којој се распростра устанак хришћана из Босне, учинило је опаснијим ова непријатељства, која се, нажалост, понављају сваке године.

Тада је, без икаквог повода, Арбанаски паша послао своју војску против Црне Горе. Од 28. јануара 1858. до 11. фебруара, нападају оружаних одреда турске редовне војске низали су се један за другим без престанка, доказујући унапред донесену одлуку да загази у рат против Црне Горе. Морао сам да помишљам на одбрану и послао сам и ја своје одреде у Херцеговину (16. фебруара).

Прекинуто примирје, као што се морало и очекивати, јер су узроци борби остајали, а Порта ништа није хтела да покуша да би их отклонила, поново је бацило Црну Гору у рат.

Учинио сам све напоре, све могуће уступке да бих дошао до мира. Порта ми их је одбила. На њој лежи одговорност за несрећу и проливену крв.

Изволите примити, Господине Министре, изразе мог дубоког уважења и најодличнијег поштовања,

Кнез Црне Горе и Грда
Данило П. Његош, с. р.¹²

¹² Гласник СИКД "Његош", бр. 15, јун 1965.

На писму су следеће примедбе енглеских чиновника Foreign Office: "Кнез Црне Горе. 28. фебруара 1858. Примљено 16. марта 1858". На писмо је одговорено 10/22. априла 1858. на енглеском и у преводу стоји:

"Видео лорд Дерби.
Форен офис, 22. априла 1858.
Концепт.

*Господару,
Кнезу Данилу од Црне Горе.*

Част ми је потврдити пријем једног писма Вашег Височанства од 28. фебруара упућеног мом претходнику, којим тражите посредовање Владе Њеног Величанства код Турске владе у циљу утврђивања граница Црне Горе и, на тај начин, воспостављање мира дуж њених граница.

Влада Њеног Величанства недавно је саветовала Високој Порти да уреди своје односе с Вашим Височанством на основи предлога што су фебруара 1857. учинили представници Аустрије, Велике Британије и Француске у Цариграду и изгледа да је Ћамил-ефендија био послан од стране Порте да започне преговоре с Вашим Височанством ради споразумевања о спорним питањима.

Под тим условима Влада Њеног Величанства, којој је много стало до Вашег добра и благостања Црне Горе, не може ништа више да учини но да искрено саветује Вашем Височанству да изиђе у сусрет предлозима Високе Порте у духу измиравања и да више не одгађа постизавање таквог споразума са Султаном који ће отклонити сваки повод за будућа размимоилажења и обезбедити материјалне интересе Ваше Кнежевине.

Влада Њеног Величанства посматрала је са жаљењем и забрињуту борбу коју већ дуго водите са Портом која представља елеменат нереда који Велике Силе желе да буде отклоњен; и према томе Британска влада верује да ће Ваше Височанство радо прихватити прилику што Му пружа мисија Ћамил-ефендије да утре сваки повод што је давало Турској прихватајући часно и коначно уређење Својих спорова са том Силом.¹³

При дну писма исписане су следеће примедбе: "Концепт. Кнезу Црне Горе. F.(oreign) O.(ffice) 22. април 1858. Савет да реши питање неспоразума с Портом. Одговор на писмо од 28. фебруара. Паризу, Бечу, С.(анкт) П.(етербургу)", што указује коме је достављено. На крају писма је и параф "М" лорда Малмсберија који је писмо и потписао.

Након ове преписке следио је црногорско-турски сукоб на Граховцу. Победа Црне Горе и дипломатски притисак великих сила приморали су Порту на разграничење са Црном Гором. Изостало је међународно признавање које ће Црна Гора остварити на Берлинском конгресу 1878.

¹³ Гласник СИКД "Његош", бр. 15, јун 1965.

Од значаја је и то шта је енглеско јавно мњење сазнавало о догађајима у Црној Гори. Историчар Андрија Лаиновић објавио је два чланка лондонског листа "Morning Post" о Деларијевој улози у вези са битком на Граховцу, а на основу писања париског листа "Journal des Débats".¹⁴ Коста Павловић је сакупио информације које су објављене у лондонском листу Тајмс ("Time") о догађајима који су се у Црној Гори одиграли од битке на Граховцу до убиства књаза Данила у Котору 1860. године. Овај лист је имао разгранату мрежу дописника по свету и највећим делом је утицао на британско јавно мњење. Објављиван је на шеснаест до двадесет страна, на једној страни су вести из иностранства и најчешће посвећене вестима из Француске. Иако на тако ограниченом простору вести из Црне Горе имале су своје место.¹⁵

Прве вести о црногорској победи на Граховцу лист је објавио 2 (14) маја 1858. године: "Дошло је до битке код Грахова између Турака на једној страни и Црногораца и херцеговачке раје на другој. Губици ових последњих износили су 50 мртвих и 70 рањених. Турски губици су непознати. Грахово су спалили његови становници".

Потом су следиле вести из дана у дан. Тако су 5. (17) маја 1858. објављене информације да су "турске снаге разбијене". Вести од 8. (20) маја донеле су конкретније информације о турском поразу: "Пошто су Турци били поражени 13. маја (1. мај по старом календару) тако су се журили да се уклоне испред домаћих брђана да су бацили острагуше и бежали што су брже могли".

У броју од 17. (29) маја 1858. објављен је извештај који је војвода Мирко упутио књазу Данилу: "Од 13000 људи који су сачињавали турску војску једва их је двеста или триста успело да утекне и да посведоче како Црногорци знају да се боре за своју земљу. Ваши војници посекали су 7000 турских глава, запленили осам топова, 1200 оседланих коња и 500 шатора. Засад је немогуће набројати све заплењено оружје и богати плен што смо задобили".

Нешто касније, 26. маја (7. јуна) 1858, објављена је информација у којој су Црногорци нападнути због сече турских глава, што је за Британце био варваризам: "Али ипак ти људи (Црногорци) полажу право на наклоност Европе и, нажалост, стекли су је зато што сами себе називају хришћанима. Хришћани! У чему је њихово хришћанство? - Подједнако обожавање Деве Марије и руског цара... Придружили смо се Русији и Француској да бисмо заштитили и обезбедили независност једне разбојничке и кољачке дружине одговорне за злочине (мисли се на сечење 7000 турских глава) који, кад их почине сепоји (локални индуски војници у британској служби) изазивају гнушање света".

¹⁴ Андрија Лаиновић, *Побједа на Граховцу 1858. године у сџисима савременика*, Це-тиње 1958, стр. 157-161.

¹⁵ Коста Ст. Павловић, раније поменути чланак у Гласнику СИКД "Његош", бр. 15, јун 1965, стр. 84-103. Да би избегли понављање, јер је писање листа "Time" преузето из овог чланка, у наставку нећемо наводити фусноту.

Потом је 25. јуна (7. јула) лист донео вест о разграничењу Турске и Црне Горе, а број од 28. јуна (10. јула) бележи искрсле тешкоће у вези са разграничењем: "Стављање Црногораца на равну ногу с Турцима било за ове понижење". Три дана касније, 1. (13) јула, нова вест да је 15. (27) јуна руски конзул у Дубровнику, уз велику пратњу и у друштву двојице руских и тројице француских официра ратне морнарице, посетио Цетиње и књазу Данилу предао трогодишњу потпору руске владе од 27000 дуката, а војводи Мирку руско одличје.

О књажевом секретару, Французу Деларију, 26. јула (7. августа) 1858. изнето је негативно мишљење у вези са упадом 3000 Турака из Албаније у Црну Гору: "Има извесне наде да се ово може испоставити као нетачно... јер потиче од кнез Даниловог француског секретара г. Деларија, на чију веродостојност, после онога што се догодило, тешко може да се ослони". Четири дана касније, 30. јула (11. августа), признаје се да је вест о сукобу ипак била тачна: "Последњи сукоб у Црној Гори већ је стекао отровна својства. Турци су тврдили да су двојица црногорских чобана била прешла границу и убила двојицу становника у околини Подгорице" и лист закључује да Делари одбрамбену меру објашњава као напад од стране Турака.

Након паузе од неколико дана, 9. (21) августа објављена је вест: "Нови сјајни подвизи јунака из магловитих Црних Брда; њих неколико хиљада на броју, спустили су се 29. јула на село Калочин (Колашин), разорили и спалили све куће, поубијали скоро стотину муслимана и одвели собом жене и децу као и стоку. Чак ни књаз Данило не покушава да пориче, али их заодева објашњењем да није било могуће задржати његов народ, који је, чувши да су Турци код Подгорице, на арбанској страни, прекинули примирје, упао, не у Арбанију већ у Херцеговину".

Месец дана касније, 9. (21) септембра у листу је објављена вест да је комисија за разграничење завршила рад, али је касније, 29. септембра (11. октобра), објављена забрињавајућа вест, на основу писања аустријског листа, да Црногорци намеравају да граде утврђења према Боки Которској што доводи у опасност везе Аустрије преко Суторине.

У броју од 7. (19). октобра лист се ставио на страну Црне Горе: "Здрав разум чини се да намеће закључак да би, кад се о предмету расправља, ваљало утврдити политички положај (Црне Горе) према Турској, јер је корен сукоба у неизвесности међусобних односа... Тешко је видети шта би (Турци) добили задржавајући лажан положај у коме се налазе у односу на Црну Гору".

Потом је у броју од 14. (26) октобра 1858. објављена вест да је дошло до застоја у преговорима о разграничењу јер је турски султан променио мишљење и изјавио да неће одобрити никакав споразум који се темељи на предложеној основи јер сматра да "крњи његова права".

У информацијама од 29. октобра (10. новембра) објављене су вести о разграничењу из Цариграда у којима се поново помиње Грахово: "Црногорци га сматрају питањем части, а Турци у њему виде шамар у лице... Како Британска влада наваљује да се што пре оконча овај

бескрајни посао (подвукао М. Т.), нема сумње да ће Турци морати да га напусте и Грахово ће остати у црногорским рукама". Потом је у броју од 4. (16) октобра 1858. објављена вест из Цариграда, у вези са разграничењем, да ће Турска пристати на граничну линију по којој Грахово улази у састав Црне Горе.

Цариградски дописник листа јавио је 31. марта (12. априла) 1859. о комисији за разграничење која је изашла да утврди границу, а 11. (23) маја 1859. да су Црногорци разорили аустријску телеграфску линију у Суторини и тако пресекли везу између Дубровника и Котора. Из Цариграда су и вести од 7. септембра (26. августа по старом календару) у вези са разграничењем: "Да ли ће Црногорци, и они, бити спремни да се са своје стране придржавају услова на које ће се обвезати?... Заједно са скученим простором обрадиве земље која остаје на њеној страни граничне линије, неће и никад не може бити довољна да задовољи потребе становништва од 120000 душа... Он (Црногорац) такође зна по предању да су његови преци били сопственици оне плодне земље коју види у низини; да је његов народ, најурен са својих поседа скоро 500 година водио неједнаку, иако славну и у свему не безуспешну борбу с азијатским хордама које су некада претиле да поплаве Европу; да, са свим оним што су имали на располагању, султани нису никада били у могућности да покоре становништво Брда; да оно никада није плаћало данак ни признавало власт Порте; и да су његова Брда одувек била истурено утврђење хришћанства у њиховој борби са следбеницима Пророка... Међутим, чим ускоро нове тешкоће буду искрсле, мораће се прихватити једно од двају решења. Или ће Силе признати Црну Гору за независну државу, што она тврди да је и сада, и дати јој пристаниште на Јадрану, или јој дозволити, као што је једном већ изјавила да је вољна да учини, да призна сизеренство Порте у замену за извесне територијалне уступке".

Почетком наредне 1860. године, 12. (24) фебруара лист је објавио вест о завери против књаза Данила: "Откривена је у Црној Гори завера против књаза Данила и главни учесници у њој осуђени су на смрт".

У уторак 2. (14) августа лист је донео сензационалну вест да је на књаза Данила извршен атентат. По вестима из Беча, њега је озбиљно ранио црногорски изгнаник Кадић у Котору када се укрцавао у брод да се врати у Прчањ, убица је ухваћен и књазу указана лекарска помоћ у Котору. У вестима која је стигла из Задра дато је више појединости: "Рана коју је књаз Данило задобио веома је озбиљна, али се још не зна да ли је смртоносна. Рањен је са одстојања од два корака и метак је прошишао кроз доњи део његовог тела. Књаз је пренесен у кућу једног хирурга, куд и данас лежи". Сутрадан 3. (15) августа, енглеско јавно мњење сазнало је да је књаз Данило подлегао ранама.

Поводом смрти књаза Данила лист "Time" 5. (17) августа објавио је дуже вести из Марсеља у којима се каже да је водио храбру борбу са Турцима, одвојио световну од духовне власти и да је пре четири године посетио Париз. Најзад, 12. (24) августа 1860. лист је по-

ветио последњи чланак књазу Данилу који је писан на основу вести из аустријског листа и у коме су дати подаци о књажевом убици Тодору Кадићу.

Српско историјско-културно друштво "Његош" обележило је стогодишњицу битке на Граховцу, чиме се одредило према тој традицији. Чланак Косте Ст. Павловића о књазу Данилу, који је објављен у часопису "Гласник" овог друштва, упућује на британску грађу која у историографији највећим делом није коришћена. Тиме се указује на један од праваца даљих историографских истраживања, како за овај период тако и за наредни - владавину књаза и краља Николе I Петровића.

Milan TERZIC

KING DANILO I PETROVIC
Resume

Serbian historical-cultural association "Njegoš" denote one hundred years Grahovac battle, taking attitude regarding this tradition. Kosta St. Pavlović, artical about prince Danilo, published in review "Herald", this association review, pointed british historical material, mostly never used in historigrafic.

That shows one of historical researching division for this period as well as next rule of prince and king Nikola I Petrović.

